

**СТРАТЕГИЯЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ АЙМАКТАРДЫН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮШҮН
КАМСЫЗ КЫЛУУНУН ФАКТОРУ КАТАРЫ (Өзгөн районунун мисалында)**

**СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ (на примере Узгенского района)**

**STRATEGIC PLANNING AS A FACTOR IN ENSURING SUSTAINABLE REGIONAL
DEVELOPMENT (using the example of the Uzgen region)**

Сагынбек Макыев

Сагынбек Макыев

Sagynbek Makyev

экономика илимдери боюнча (PhD) доктору, Ош мамлекеттик университети

доктор (PhD) по экономике, Ошский государственный университет

Ph.D, Osh State University

smakyev@oshsu.kg

<https://orcid.org/0009-0005-0017-4953>

Уран Эргешбаев

Уран Эргешбаев

Uran Ergeshbaev

э.и.д., профессор, Ош мамлекеттик университети

д.э.н., профессор, Ошский государственный университет

Doctor of Economics, Professor, Osh State University

ergeshbaev@oshsu.kg

Кубаныч кызы Тангабийке

Кубаныч кызы Тангабийке

Kubanych kuzu Tangabike

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

Master's student, Osh State University

СТРАТЕГИЯЛЫК ПЛАНДАШТЫРУУ АЙМАКТАРДЫН ТУРУКТУУ ӨНҮГҮШҮН КАМСЫЗ КЫЛУУНУН ФАКТОРУ КАТАРЫ (Өзгөн районунун мисалында)

Аннотация

Бул макалада аймактык социалдык-экономикалык өнүгүүнү стратегиялык башкаруу маселелери каралат. Изилдөөнүн актуалдуулугу аймактык өнүгүүнү башкарууга, айрыкча жергиликтүү өз алдынча башкаруу деңгээлинде, чечимдер калктын жашоо сапатына түздөн-түз таасир этүүчү системалык мамилеге болгон муктаждыктын өсүшүнөн келип чыгат. Изилдөөнүн максаты - Өзгөн районун мисал катары колдонуп, аймактын уникалдуу өзгөчөлүктөрүн жана кыйынчылыктарын эске алуу менен туруктуу аймактык социалдык-экономикалык өнүгүүнү камсыз кылууда стратегиялык пландаштыруунун ролун изилдөө.

Негизги сөздөр: стратегиялык пландаштыруу, аймактык өнүгүү, туруктуу өнүгүү, жергиликтүү өз алдынча башкаруу.

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПЛАНИРОВАНИЕ КАК ФАКТОР ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ (на примере Узгенского района)

STRATEGIC PLANNING AS A FACTOR IN ENSURING SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT (using the example of the Uzgen region)

Аннотация

Статья посвящена вопросам стратегического управления социально-экономическим развитием региона. Актуальность исследования обусловлена возрастающей потребностью в системном подходе к управлению территориальным развитием, особенно на уровне местного самоуправления, где решения оказывают непосредственное влияние на качество жизни населения. Цель исследования – изучение роли стратегического планирования в обеспечении устойчивого социально-экономического развития региона с учетом их уникальных особенностей и вызовов на примере Узгенского района.

Ключевые слова: стратегическое планирование, региональное развитие, устойчивое развитие, местное самоуправление.

Abstract

This article examines issues of strategic management of regional socioeconomic development. The relevance of the study stems from the growing need for a systems approach to managing territorial development, particularly at the local government level, where decisions directly impact the quality of life of the population. The objective of the study is to examine the role of strategic planning in ensuring sustainable regional socioeconomic development, taking into account the unique characteristics and challenges of the region, using the Uzgen district as an example.

Keywords: strategic planning, regional development, sustainable development, local government.

Киришүү. Мамлекеттик жана муниципалдык башкаруунун кайсы гана деңгээлинде болбосун натыйжалуу экономикалык иштөө артыкчылыктуу өнүгүү стратегияларын аныктоону талап кылат. Социалдык-экономикалык өнүгүү стратегиясы, анын колдонмо жана практикалык маанисинде, коомдук өнүгүүдөгү оң жана терс тенденцияларды нейтралдаштырууга багытталган, калктын жашоо-турмушун жакшыртууну негизги максат кылган артыкчылыктуу чаралардын жана иш-чаралардын жыйындысын аныктоо катары түшүнүлөт.

Стратегиялык пландаштыруу жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан ишке ашырылуучу аймактардын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн негизги инструменти болуп саналат. Муниципалдык деңгээлдеги стратегиялык пландаштыруу тутумунун натыйжалуу иштеши — айыл өкмөтү менен шаарлардан баштап, регионго жана бүтүндөй өлкөгө чейинки социалдык-экономикалык өнүгүүдө маанилүү ролду ойнойт. Ал калктын жашоо сапатын жогорулатуу, экономикалык өсүштү жана улуттук коопсуздукту камсыз кылуу сыяктуу негизги милдеттерди чечүүгө багытталган (Макыев, Муратов, 2025). Аймактардын туруктуу өнүгүүсү — бул өлкөнүн ички коопсуздугунун кепилдиги, анткени экономикалык жактан күчтүү муниципалитеттер социалдык чыңалууну алдын алат.

Регионалдык өнүктүрүү стратегиясын иштеп чыгуунун негизги максаты - натыйжалуулуктун кыймылдаткыч күчтөрүн аныктоо жана жашоо деңгээлин ошону менен бирге гармониялуу жеке өнүгүүнү жакшыртууга багытталган социалдык-экономикалык өсүштү тездетүү.

Стратегиялык планды иштеп чыгуу - бул аймактык жетекчиликтин жана аймактык башкаруу боюнча алдыңкы адистердин биргелешкен аракеттерин талап кылган татаал илимий жана колдонмо маселе. Анын ичинде мамлекеттик жана муниципалдык стратегиялык пландаштырууну өзүнчө кароо салтка айланган, алар аймактык шилтеме боюнча гана эмес, пландаштыруунун субъекттери боюнча да айырмаланат.

Максаты. Бул максатка жетүү үчүн жергиликтүү өз алдынча башкаруунун стратегиялык пландаштыруу процессин өзүнчө этаптарга бөлүү зарыл. Бул ыкма бизге ар бир мезгилдин институционалдык өзгөчөлүктөрүн аныктоого, учурдагы тоскоолдуктарды аныктоого жана стратегиялык циклдин бардык этаптарында башкаруу практикасын жакшыртуу багыттарын аныктоого мүмкүндүк берет.

Методология. Изилдөөнүн методологиясы муниципалдык стратегиялык пландаштыруунун иштеп жаткан документтеринин өзгөчөлүктөрүн изилдөөдө жалпы илимий (талдоо, синтез, логикалык) жана жеке илимий методдорду (институционалдык жана функционалдык-структуралык талдоо) колдонууга негизделген.

Изилдөө натыйжалары жана талкуулар. Административдик-аймактык реформалардын глобалдык мүнөзү туруктуу мамлекеттик башкаруунун жаңы моделдерин издөөнү көрсөтүп турат. Аймактык түзүмдү реформалоону таза техникалык же механикалык операция катары чечмелөөгө болбойт. Бул процесс терең институционалдык трансформацияны билдирет, анын жүрүшүндө коомдун келечектеги келбетинин сапаттык параметрлери белгиленет, анын социалдык өнүгүү векторлору аныкталат жана мамлекет менен жарандардын өз ара аракеттенүүсүнүн жаңы стандарттары белгиленет (Макыев, 2020). Ушул себептүү, реформанын ийгилиги үнөмдөлгөн каражаттар менен гана эмес, түзүлгөн жаңы башкаруу маданияты менен өлчөнөт

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде стратегиялык пландаштыруу мейкиндик өзгөрүүлөрүн башкарууга системалуу жана рационалдуу мамилени камсыз кылуунун негизги куралы болуп кызмат кылат. Ал туруктуу социалдык-экономикалык өнүгүүгө жана аймактык ресурстарды тең салмактуу пайдаланууга багытталган бир катар чараларды камтыйт. Региондун стратегиялык тандоосун практикалык жактан ишке ашыруу аны түзүүнүн жана ишке ашыруунун эң татаал көйгөйлөрүнүн бири болуп саналат. Аналитикалык изилдөөлөрдүн жыйынтыктары өзү эле учурдагы жана жаңыдан пайда болуп жаткан стратегиялык максаттарды чечүүнү баштоого мүмкүнчүлүк бербейт. Бул өз кезегинде стратегиялык тандоону түзүү жана натыйжалуу ишке ашыруу механизмине байланыштуу бир катар теориялык, уюштуруучулук жана экономикалык маселелерди карап чыгууну талап кылат (Тхакушинов, 2016, 889–891-б.).

Жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү үчүн стратегиялык пландаштыруу ресурстардын тартыштыгына карабастан артыкчылыктарды аныктоо куралы катары кызмат кылат. Ал мамлекеттик органдардын, бизнес секторунун жана жарандык коом институттарынын аракеттеринин ортосундагы синергияны камсыз кылууга багытталган. Бул стратегиянын негизги аспектиси - инклюзивдүүлүк — жергиликтүү коомчулукту чечим кабыл алууга жана ишке ашырууга тартуу, бул аймактык өнүгүүнүн мыйзамдуулугун жана туруктуулугун кепилдейт (Парфиненко, Грищук, 2019, 23-б.). Заманбап шарттарда мониторинг процесстерин санариптештирүү (мисалы, электрондук отчеттуулук) стратегияны ишке ашыруунун ачык-айкындуулугун камсыз кылат.

Стратегиялык пландаштыруу, башка көптөгөн башкаруу ыкмалары сыяктуу эле, мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу системасы тарабынан корпоративдик практикадан алынган. Ишканаларды стратегиялык өнүктүрүүнүн теориялык негиздери жана колдонулган ыкмалары алгач бизнес чөйрөсүндө иштелип чыккан.

Бизнестеги стратегиялык пландаштыруунун негизги аныктамасын А. Чандлер түзгөн. Анын ыкмасына ылайык, бул компаниянын узак мөөнөттүү максаттарын белгилөө, ишмердүүлүк багыттарын тандоо жана бул максаттарга жетүү үчүн зарыл болгон ресурстарды бөлүштүрүү процесси (Попов, 2023, 9-б.). Мына ошондуктан, корпоративдик пландаштыруунун жалпы негизине карабастан, адабияттарда кездешкен жергиликтүү стратегиялык пландаштыруунун көптөгөн аныктамалары жергиликтүү коомчулуктун субъективдүү ролун төмөндөгүдөй баса белгилейт.

Биринчиден, "Шаардын жана аймактын социалдык-экономикалык өнүгүүсүн стратегиялык пландаштыруу - бул жергиликтүү жамааттар өздөрүнүн келечегинин элестетүүсүн түзүп, ага жетүү этаптарын жергиликтүү ресурстарга таянып аныктаган системалуу процесс" (Гапоненко жана Панкрухин, 2004, 386 б.).

Экинчиден, стратегиялык пландаштыруу – бул "жергиликтүү жамааттар өз аймагын башкарууга байланыштуу ички жана тышкы көйгөйлөргө жооп кайтарган социалдык процесс" (Healey P., ж.б., 1997, 286-б.).

Үчүнчүдөн, "стратегиялык пландаштыруу - бул аймактык коомчулук тарабынан динамикалуу атаандаштык чөйрөсүндө туруктуу социалдык-экономикалык өнүгүүнүн максаттарын жана негизги багыттарын өз алдынча аныктоо" (Лимонов и др., 2020, 600-б.).

Жогоруда келтирилген аныктама ошондой эле баалуу, анткени ал стратегиялык пландаштырууну талап кылган чөйрөнүн динамикалуу жана атаандаштыкка жөндөмдүү мүнөзүн баса белгилейт. Башка аныктамалар көп учурда ар кандай мүнөздөмөлөрдү белгилейт: социалдык-экономикалык пландаштыруу системасындагы артыкчылыктуу

абал, өзгөрүп жаткан тышкы шарттарга ийкемдүү жооп кайтаруу мүмкүнчүлүгү жана жеткиликтүү ресурстарга көңүл буруу.

Кызыкчылыктарды аныктоо субъекттик-объекттик мүнөзгө ээ, бул өз кезегинде кызыкчылыкты бир эле учурда объективдүү реалдуулук катары да, ошол реалдуулуктун инсандардын жана коомдордун аң-сезиминдеги чагылышы катары да кароого мүмкүндүк берет. Муниципалдык түзүлүштөгү ар кандай социалдык субъекттердин муктаждыктары ар түрдүү болот, ал эми кээ бир аспектилерде алар бири-бирине карама-каршы келиши да мүмкүн (*Казанская, 2019*). Дал ушул себептен, карама-каршы кызыкчылыктарды бир нукка салуу үчүн стратегиялык пландаштыруу жана туруктуу мониторинг системасы зарыл.

Реформанын катышуучуларынын мотивациялык түзүмүн кененирээк талдоо үчүн автор алардын кызыкчылыктарынын негизги категорияларын аныктап, түзүмдөштүргөн. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын социалдык күтүүлөрүнүн, материалдык талаптарынын жана саясий амбицияларынын ортосундагы байланыш 1-таблицада чагылдырылган, ал андан ары стратегиялык пландаштыруу үчүн эмпирикалык негиз болуп кызмат кылат.

1-таблица. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өнүктүрүү субъекттеринин кызыкчылыктары жана муктаждыктары

Калк	Бизнес-коомчулук	Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары
<i>Материалдык кызыкчылыктар</i>		
Жашоо шарттарын жакшыртуу; кызмат көрсөтүүлөрдүн түрлөрүн кеңейтүү ж.б.	Кошумча каржы ресурстарын тартуу; чийки зат базасын кеңейтүү ж.б.	Бюджетти толуктоо; инвесторлорду тартуу; жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын өнүктүрүү программасына тартуу ж.б.
<i>Социалдык кызыкчылыктар</i>		<i>Саясий кызыкчылыктар</i>
Социалдык камсыздоону камсыз кылуу ж.б.	Жергиликтүү бийлик органдары менен байланышты бекемдөө ж.б.	Муниципалитеттин имиджин жакшыртуу ж.б.
Айлана-чөйрөнү коргоо кызыкчылыктары (экологиялык ж.б.)	Социалдык кызыкчылыктар (социалдык туруктуулукту камсыз кылуу)	Руханий кызыкчылыктар (жергиликтүү каада-салттарды жана үрп-адаттарды сактоо ж.б.)

Таблицадан көрүнүп тургандай, материалдык кызыкчылыктар (бюджет, инфраструктура) реформанын негизги кыймылдаткыч күчү болуп саналат, бирок саясий туруктуулуксуз аларды ишке ашыруу мүмкүн эмес. Стратегиялык пландаштыруунун ар бир этабында жергиликтүү жамааттын катышуусунун деңгээли жана бийликтин жоопкерчилиги так көрсөтүлүшү керек.

Стратегиялык документтерди иштеп чыгуу жана ишке ашыруу зарылдыгы азыр кеңири таанылууда. Мындай пландардын жана программалардын олуттуу бөлүгү бийликтин бардык деңгээлдеринде топтолгондугун эске алганда, бул иш өзгөчө актуалдуу. 2010-жылдан 2017-жылга чейин Кыргызстан жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүүдө стратегиялык боштукту башынан өткөрдү. 2010-жылга чейин Улуттук децентралдаштыруу стратегиясынын мөөнөтү аяктагандан кийин, бул деңгээлдеги жаңы документ кабыл алынган эмес. 2013-жылы бекитилген 2013–2017-жылдарга карата Жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү программасы толук кандуу стратегияга айлана алган жок жана анын мурункусу ыраатсыз ишке ашырылган (Добрецова, 2025).

Мыйзам чыгаруу деңгээлинде стратегиялык пландаштыруу Кыргыз Республикасынын Президентинин 2022-жылдын 10-октябрындагы №349 Жарлыгы менен жөнгө салынат. Бул Жарлыкка ылайык, стратегиялык пландаштыруу деп мамлекеттик стратегиялык башкарууга катышуучулардын мамлекеттик стратегиялык документтерди иштеп чыгуудагы, анын ичинде өнүктүрүү максаттарын жана стратегияларын аныктоо, божомолдоо, программалоо, пландаштыруу, ошондой эле өлкөнүн стратегиялык максаттарына жана өнүктүрүү артыкчылыктарына жетүүгө багытталган ресурстарды аныктоо жана бөлүштүрүү боюнча иш-аракеттери түшүнүлөт (<https://cbd.minjust.gov.kg/434826/edition/1192262/ru>).

Жергиликтүү өнүгүүнү башкаруунун негизги куралы - бул социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасы (СЭӨП). 2024-жылы Кыргыз Республикасынын Экономика жана соода министрлигинин (2024-жылдын 9-апрелиндеги № 32) жана Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу боюнча мамлекеттик агенттиктин (2024-жылдын 9-апрелиндеги № 01-25/144) катышуусу менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана жергиликтүү мамлекеттик администрациялар үчүн мындай программаларды иштеп чыгуунун жаңы методологиялык ыкмаларын иштеп чыккан.

Бирок, иш жүзүндө, айрыкча Кыргыз Республикасынын экономикалык шарттарында, стратегиялык пландаштырууда жергиликтүү коомчулуктун субъективдүүлүгү принциби көп учурда жарым-жартылай же декларативдик түрдө гана ишке ашырылып жаткандыгын да байкоого болот.

Аталган маселе Ош мамлекеттик университетинин “Ош облусунун Өзгөн районун 2026-2030-жылдарга социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасынын» долбоорун иштеп чыгуу” боюнча стимулдаштыруучу гранттары алкагында жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде дагы бир жолу тастыкталды. Мында райондук деңгээл бюджеттин аткарылышы үчүн түздөн-түз жооп бербейт жана алардын функцияларын өткөрүп берүү звеносуна чейин кыскарган. Бул процесс мындан ары да начарлап кетиши мүмкүн, анткени жергиликтүү администрациялар борбордон келген директиваларды түзмө-түз аткарып, аймактардын пикирлерин жана кызыкчылыктарын эске алышпайт. Ошондуктан, башкаруу системасынын өзүн реформалоо жана ушул трансформациядан баштоо зарыл, анткени көптөгөн реформаларды ишке ашырууда өкмөт ЖӨБ органдарынын алсыздыгы менен байланышкан тоскоолдуктарга дайыма туш болуп келет. Мындан тышкары, республикалык жана райондук бийлик органдары шаарлардагы, айылдардагы жана башка калктуу конуштардагы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишине кийлигише албайт. Ошондой эле аларга жүктөлгөн милдеттерди аткаруу үчүн

финансылык ресурстар жетишсиз, ал тургай бул милдеттердин көбү, ал тургай мыйзам чыгаруучу органдардан келип чыккан милдеттер да жер-жерлерде аткарыла албайт. Келечекте бул процесс, кыязы, начарлап, башкаруу региондук деңгээлдеги ой-пикирлерди жана кызыкчылыктарды эсепке албастан, борбордон кол менен иштөө режимине көбүрөөк чөмүлүп кала тургандыгы божомолдонууда (<https://grant.oshsu.kg/show/213>).

Өзгөн району административдик-аймактык реформадан кийин 1 шаардан (Өзгөн) жана 12 айыл аймагынан турат. Булардын негизинен бардыгында (Жазы айыл өкмөтүн кошпогондо) социалдык-экономикалык өнүгүү программалары толук түзүлүп бүтө элек. Эгерде райондун экономикалык потенциалын карап көрсөк, Ош облусунун Өзгөн районунун экономикалык потенциалы өнүккөн айыл чарбасына (күрүч, сүт жана жумуртка өндүрүү), көмүрдүн олуттуу запастарына жана уникалдуу тарыхый жана археологиялык мурастарына негизделген. Райондун Бишкек-Ош автожолунун боюнда жайгашкандыгы соода жүргүзүүгө өбөлгө түзөт, анын негизги багыттары айыл чарба продукцияларын кайра иштетүүнү өнүктүрүү, таштарды казып алуу жана экотуризм болуп саналат. Ушундай потенциалга ээ болгон аймак да өзүнүн социалдык-экономикалык орто мөөнөттүү өнүгүү стратегиясын иштеп чыгууда кээ бир кыйынчылыктарга кабылууда.

Эмне үчүн мындай жагдай түзүлүүдө? Өлкөдө жергиликтүү өз алдынча башкаруунун иштеши жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жергиликтүү бийлик органдары катары өз функцияларын аткаруусу боюнча өзүнүн тажрыйбалары топтолгон. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары муниципалдык мүлккө ээлик кылат, пайдаланат жана башкарат, ошондой эле эки баскычтуу каржылоо системасы иштейт. Жергиликтүү жамааттар жамааттык жашоо эрежелерин аныктаган уставдарды кабыл алышкан. Жергиликтүү өз алдынча башкарууга жаңы технологиялар киргизилүүдө жана "Санарип аймак" автоматташтырылган маалымат системасынын жоболору күчүндө. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын кызыкчылыктарын алардын ассоциациясы - Кыргыз Республикасынын Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын Союзу көрсөтөт (*ПРОГРАММА, 2024-2028-жылдарга*).

Аталган Программаны толук кандуу аткаруу максатында Кыргыз Республикасынын Экономика жана коммерция министрлигинин 2024-жылдын 9-апрелиндеги № 32, Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетине караштуу Мамлекеттик кызмат жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу иштери боюнча мамлекеттик агенттигинин 2024-жылдын 9-апрелиндеги № 01-25/144 “Шаарлардын жана айыл аймактарынын социалдык-экономикалык өнүктүрүү программаларын иштеп чыгуунун методологиясын бекитүү жөнүндө” буйруктарынын негизиндеги жергиликтүү өз алында башкаруу органдары үчүн бирдиктүү социалдык-экономикалык өнүгүү программасын даярдоо боюнча методология иштелип чыккан.

Азыркы мезгилде жогоруда аталган методология иштелип чыкса да аймактардагы социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасынын иштеп чыгуу толук колго алына элек. Сурамжылоолорго таянсак, мунун толук аткаылбай жаткандыгын томондөгү себептер менен белгилешүүдө:

- аталган методологиянын иштеп чыгуу алгоритминин татаалдыгын;
- айрыкча берилген таблицаларды толтуруудагы татаалдыктар;
- башкаруу аппаратында квалификациялуу кадрлардын жетишпестиги;

– социалдык-экономикалык өнүгүү программаларын иштеп чыгууда жумушчу топтордун начар иштеши же ушул топту түзүүдөгү кайдыгер иштер.

Ушул аталган көйгөйлөрдү чечүү максатында Ош мамлекеттик университетин тарабынан стимулдаштыруучу гранттары алкагында иш алып баруудабыз. Бул добордун алкагында алдыга коюлган милдеттерди ишке ашыруунун натыйжасында төмөнкүдөй натыйжаларга жетишүү күтүлүүдө:

1) Өсүштү колдоо пунктун өнүктүрүүнүн башкы планын иштеп чыгуунун методологиясы иштелип чыгат;

2) Өсүштү колдоонун ар бир пунктунда райондун социалдык-экономикалык өнүктүрүү программасынын артыкчылыктуу багыттарын өнүктүрүүнүн башкы пландары иштелип чыгат жана бекитилет;

3) Өсүштү колдоо пункттары критерийлерге жана региондук өнүктүрүү стандарттарына ылайык келет (<https://grant.oshsu.kg/show/213>).

Ошондуктан, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында стратегиялык пландаштырууну колдонуу аймактын практикалык потенциалына негизделгенде гана натыйжа берет.

Стратегиялык пландаштыруунун негизги принциптери төмөнкүлөр болуп саналууга тийиш:

1. Өнүктүрүү стратегиясы жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы кызматкерлердин арасында жаңы стратегиялык ой жүгүртүүнү системалуу түрдө калыптандыруу эске алынышы керек.

2. Жергиликтүү башкарууда стратегиялык мамилени ишке ашыруу эки тараптуу болуусу керек. Бир жагынан, стратегиялык пландаштыруу принциптери жергиликтүү деңгээлге мамлекет башчысынан, өкмөттөн же аймактык бирдиктен чыккан жоболордун, буйруктардын, көрсөтмөлөрдүн жана жоболордун системасы аркылуу которулат. Экинчи жагынан, аймактык өнүктүрүү стратегиясы коомдук кызыкчылыктардын жана тарыхый жактан калыптанган жергиликтүү өзгөчөлүктөрдүн негизинде түзүлөт.

3. Жергиликтүү деңгээлде ишке ашырылган стратегиялык процесстер тиешелүү аймактын туруктуу өнүгүүсүнүн булагы болуп саналат, ал эми стратегиялык пландарды иштеп чыгуу жана ишке ашыруу социалдык-экономикалык тең салмактуулукка жетүүгө жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жалпы натыйжалуулугун жогорулатууга өбөлгө түзөт.

4. Стратегияны реалдуу кылыш үчүн долбоорлорго ресурстар керек. Стратегиянын ишке ашырылуусу эки түрдүү ресурстарга таянышы мүмкүн, алар жергиликтүү жана тышкы ресурстар. Ресурстар келе турган чөйрө ар дайым өзгөрүп турат, ошондуктан ар бир долбоорго кайсы ресурс колдонуларын так айтыш кыйын. Жергиликтүү бюджеттен кээ бир учурда гана каражаттар жумшалышы мүмкүн. Ошондуктан потенциалдуу ресурстарды анализдеп туруу керек, ал жергиликтүү жана тышкы ресурсту көбөйткөнгө туура маалымат берет (Белеков Ж.К., Макыев С.Т., Макыев А.Т., 2011, 25 б.).

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында бул принциптерди практикалык колдонуу татаал жана этап-этабы менен жүрүүчү процесс. Фискалдык жактан өзүн-өзү камсыздоо деңгээли төмөн болгон муниципалитеттердин стратегияларын андан ары изилдөө өзгөчө илимий кызыгууну жаратат. Ар кандай аймактык контексттерде башкаруу

моделдерин салыштырмалуу талдоо алынган натыйжаларды текшерүүгө жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын адаптациялык мүмкүнчүлүктөрүн теренирээк түшүнүүгө мүмкүндүк берет. Изилдөө объекттерин мындай диверсификациялоо аймактардагы социалдык-экономикалык гетерогендүүлүк шартында стратегиялык пландаштырууну жакшыртуу боюнча универсалдуу сунуштарды иштеп чыгуу үчүн зарыл.

Корутунду. Бул жогоруда белгиленген “Шаарлардын жана айыл аймактарынын социалдык-экономикалык өнүктүрүү программаларын иштеп чыгуунун методологиясы” толук ишке ашырууга жетишилсе жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында өз ишин стратегиялык башкаруу принциптеринин негизинде курууга мүмкүндүк берет, бул алардын ишин жана мамлекеттик кызмат көрсөтүүнүн сапатын жакшырат.

Аймактардын өнүгүүсүндөгү бирдей эместик, социалдык-экономикалык деңгээлдин айырмачылыгы, экономикалык процесстердин туруксуздугу жана ресурсдук чектөөлөр экономикалык өсүштүн колдонуудагы концепциялары аймактардын иш жүзүндөгү өнүгүүсүнө дайыма эле шайкеш келе бербестигин көрсөттү. Бул экономикалык өнүгүүнүн альтернативдүү концепцияларынын пайда болушуна шарт түздү. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын экономикалык өсүшүнүн салттуу модели мындан ары туруктуу деп таанылбайт; курчап турган чөйрөгө кам көрүү, социалдык теңчилик жана жашоо сапатын жогорулатуу заманбап өнүгүүнүн пайдубалы болуп калды (*Антипин, и др., 2025*). Дал ушул жаңы парадигма стратегиялык пландаштыруунун негизги мазмунун түзүшү керек: экономикалык пайда гана эмес, адамдын бакубаттуулугу биринчи планга чыгат.

Албетте, иштелип чыккан моделди ишке ашыруу учурунда ар бир жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында өзгөчө жагдайларына байланыштуу өзгөчөлүктөр пайда болуп, жекече түзөтүүлөрдү киргизүүнү талап кылышы мүмкүн. Жыйынтыгында, бул жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасын жалпысынан жакшыртууга өбөлгө түзөт.

Адабияттар тизмеси:

1. Кыргыз Республикасынын Министрлер Кабинети. (2024). 2024-2028-жылдарга Кыргыз Республикасынын жергиликтүү өз алдынча башкаруусун өнүктүрүү программасы (Токтом № 80).
2. Тхакушинов, Э. К. (2016). Функции и механизмы стратегического планирования регионального развития. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, 12(5), 889–891. <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=10950>
3. *Илимий макалалар жана мезгилдүү басылмалар*
3. Healey, P., Khakee, A., Motte, A., & Needham, B. (Eds.). (1997). *Making Strategic Spatial Plans: Innovation in Europe*. UCL Press.
4. Антипин, И. А., Белоусова, Е. А., & Шишкина, Е. А. (2025). Стратегическое планирование развития муниципальных образований в условиях построста. *Управленец*, 16(3), 49–62. <https://doi.org/10.29141/2218-5003-2025-16-3-4>
5. Белеков, Ж. К., Макыев, С. Т., & Макыев, А. Т. (2011). *Методическое пособие по стратегическому планированию местного экономического развития*.
6. Гапоненко, А. Л., & Панкрухин, А. П. (2004). *Стратегическое управление: Учебник*. Омега-Л.
7. Добрецова, Н. (2025, сентябрь). Новые стратегии местного развития – это время, планы и ресурсы граждан, а ответственность – органов МСУ и государства. *Муниципалитет*, 7-8(165-166).

8. Казанская, А. Ю., & Компаниец, В. С. (2019). Комплексный подход к оценке социально-экономического состояния муниципальных образований: Учебное пособие (2-е изд.). Вузовское образование.
9. Лимонов, Л. Э. (Ред.). (2020). Урбанистика. Городская экономика, развитие и управление: Учебник и практикум для вузов. Юрайт.
10. Макыев, С. Т. (2020). Проблемы развития системы муниципального управления Кыргызстана. Вестник филиала РГСУ в г. Ош, 2(22)..
11. Макыев, С. Т., & Муратов, С. Р. (2025). Органы местного самоуправления и их развитие: ключевая роль стратегического планирования. Вестник филиала РГСУ в г. Ош, 1(31).
12. Парфиненко, М. А., & Грищук, В. А. (2019). Особенности стратегического планирования на муниципальном уровне. Общество, экономика, управление, 4(2), 23.
13. Попов, Р. А. (2023). Стратегическое планирование на местном уровне. Фонд «Институт экономики города».
14. Министерство юстиции Кыргызской Республики. (б. д.). Нормативдик укуктук актылардын маалымат базасы. <https://cbd.minjust.gov.kg/434826/edition/1192262/ru>
15. Ош мамлекеттик университети. (б. д.). Гранттык долбоорлор жана илимий изилдөөлөр. <https://grant.oshsu.kg/show/213>